

REPORTAGE

Op vrije school begint rekenles op blote voeten

Rekenen op blote voeten, over vuren springen en elke ochtend een spreuk opzeggen. Achter die opvallende gebruiken schuilt een doordachte onderwijsvisie die ze op de Vrije School Den Haag koesteren. „Het zou jammer zijn als we de diversiteit van ons onderwijssysteem verliezen.”

Bas Weerheim

„In de lichtglans van de zon / vereer ik diep, o God / de mensenkracht die Gij / in mijne ziel / vol goedheid hebt gepland.” In klas 1a (groep 3) van de Vrije School Den Haag zeggen leerlingen traditiegetrouw de ochtendspreuk op. Hun armen eindigen gekruist op de borst. „Opdat ik ijverig werken / en gretig leren kan.”

Dat gretige leren begint vandaag met rekenen. Leerkracht Erik Trapman wil eerst weten waar de kinderen bij het cijfer 10 aan denken. „Tien tenen!” roept een meisje enthousiast. „Heb jij tien tenen?” reageert de meester quasiverbaasd. „Ik heb er maar acht. Zullen we even kijken?” De schoenen en sokken vliegen uit en de kinderen bestuderen aandachtig hun voetjes. Het zijn er toch echt tien. „Je valt met je neus in de vrijeschoolboter”, lacht de nog altijd barrevoetse Trapman even later. De leerlingen zitten inmiddels op de grond en tekenen met een potlood de omtrek van hun voeten op een wit vel papier. „We rekenen niet altijd op blote voeten hoor.”

Het is wel een mooi voorbeeld van de vrijeschooldidactiek: enthousiasme is de ingang om kinderen iets te leren. „Vanuit hun eigen beleavingswereld neem je de kinderen mee naar de abstracte wereld van de getallen”, legt Trapman uit. Dat gebeurt niet alleen met het hoofd, maar ook met het hart en de handen. „Die tien tenen zijn meer dan een handig ezelsbruggetje. Door zelf te doen, verinnerlijk je de stof.”

Periodeonderwijs

Met het tellen en omtekenen van hun tenen zijn de kinderen bezig met het zogeheten periodeonderwijs. Tijdens dit blok van twee lesuren aan het begin van de schooldag staat drie tot vier weken lang één vak centraal. De kinderen verwerken de stof met allerlei tekeningen en teksten in hun periodeschrift. De klassieke boeken met rekensommetjes komen later op de dag, tijdens de oefeningen, op tafel.

De leerlingen van de schoolkrantredactie werken in de bibliotheek aan “De Schoolbode”, maar maken graag even tijd vrij om hun mening over het periodeonderwijs te geven. „Het is nog steeds rekenen”, zegt Ravi uit klas 6 (groep 8) met een zuur gezicht. „Dus eigenlijk moeten we deze periode twee keer per dag rekenen.” Tove ziet dat anders. „Je kunt bij periodeonderwijs echt dingen maken. Dat is veel leuker dan het normale rekenboek.”

Haar enthousiasme werkt aanstekelijk. Ravi herinnert zich ineens de les waarin hij met een meetlint de oppervlakte van het klaslokaal berekende. Milan begint over de taallessen. Hoe onthoud je woordvoorzetsels als aan, in, op, uit en voor? Door te tekenen natuurlijk. „Eerst teken je een vogel óp de kooi, dan een vogel náást de kooi.” De Vrije School Den Haag is de oudste vrije

school van Nederland (1923). „En de tweede ter wereld”, zegt directeur Marije Ehrlich trots. De eerste werd in 1919 opgericht in Stuttgart door Rudolf Steiner. Zijn antroposofische gedachtegoed vormt de basis van het vrijeschoolonderwijs.

Volgens Steiner bestaat de mens uit lichaam, ziel en geest en verloopt de ontwikkeling naar volwassenheid in zevenjaarsfasen: van 0 tot 7 jaar, van 7 tot 14 jaar en van 14 tot 21 jaar. „Met elke fase word je steeds meer stuurman over jezelf”, legt Ehrlich uit.

De lessen sluiten nauw aan bij dit mensbeeld. Aangezien een kind in de eerste zeven jaar vooral bezig is met het ontdekken van zijn fysieke lichaam, staan dan spel en beweging centraal. In de tweede fase ontwikkelt een kind zijn gevoelsleven; dan zijn enthousiasme en schoonheid de ingang om te leren over de wereld. „Daarom vertellen we veel verhalen en zie je bijvoorbeeld op elk schoolbord mooie tekeningen”, geeft Ehrlich als voorbeelden. Op de middelbare school, vijf minuten fietsen verderop, verschuift de nadruk naar zelfstandigheid, oordeelsvermogen en identiteit.

Bewegingsvak

„Daar moeten een appeltje en een peertje in”, zingt juf Isabelle, terwijl de kleuters in de kring een rond mandje van klei maken. De jonge schoolgangers zingen enthousiast mee. Zang en beweging zijn in elke klas onderdeel van het ochtendritueel, vertelt Ehrlich. „Zo komen de kinderen in hun lijf.” Daarnaast is het bewegingsvak euritmie, volgens de schoolleider „een soort gymnastiek voor de ziel”, typisch iets voor de vrije school.

Het is volop herfst in het klaslokaal. De rieten mandjes op tafel liggen vol kastanjes; aan een slinger hangen tekeningen van herfstblaadjes en paddenstoelen. Niets bijzonders voor een kleuterklas rond deze tijd van het jaar, maar binnen het vrijeschoolonderwijs staat die aandacht voor de seizoenen niet op zichzelf: de natuur en de zogeheten jaarfeesten spelen namelijk een cruciale rol tijdens de lessen.

De jaarfeesten zijn bedoeld om kinderen houvast en een beleving van het jaarritme te geven. Omdat het vrijeschoolonderwijs in Europa ontstond, zijn de jaarfeesten een samensmelting van (rooms-katholieke) christelijke feestdagen en heidense rituelen. Zo springen de leerlingen elk jaar bij het Sint-Jansfeest over het vuur heen, de volgende klas in. Met Pinksteren dansen de kinderen met bloemenkransen in het haar rond de versierde meiboom.

Ketikoti

Het aantal vrije scholen in Nederland is de afgelopen tien jaar fors gestegen. In Ehrlichs ogen heeft de coronatijd daaraan bijgedragen. „Toen werd het digitale onderwijs nog digitaler en daar hadden sommige ouders moeite mee.”

Op de vrije school worden beeldschermen terughoudend ingezet, en volgens Ehrlich is dat

geen achterhaald idee. „Zelfs in Silicon Valley sturen techbazen hun kinderen naar Waldorfscholen” – zoals vrije scholen in het buitenland vaak heten.

Het vrijeschoolonderwijs is niet vrij van kritiek. Hoewel inclusiviteit een belangrijk uitgangspunt is, zijn het vooral witte kinderen van hoogopgeleide ouders die de weg naar de vrije school weten te vinden. In Den Haag proberen ze daarom een bredere doelgroep aan te spreken, onder meer door naast de traditionele jaarfeesten ook Ketikoti, de afschaffing van de slavernij, te vieren.

Het elitaire bakfietsimago is volgens adjunct-schoolleider Jasper van Heesewijk onterecht en leidt in zijn ogen af van waar het op de vrije school daadwerkelijk om draait: levend onderwijs. Zelf liep hij als kleuter al op dit schoolplein rond en na klas 12 (examenjaar) volgde hij de vrijeschoolpabo. „Ik vond dat er op de reguliere school te veel gewerkt werd vanuit het boek. Terwijl je pas echt leert uit verwondering, door dingen te doen.”

Jasper van Heesewijk haast zich erbij te zeggen dat sommige kinderen „juist ontzettend goed gaan” op cognitieve vakken. „Er is niet één perfecte onderwijsvorm. Het mooie aan het Nederlandse systeem is dat ouders de school kunnen kiezen waar ze achter staan en die het best bij hun kind past.”

Renaissanceschool

Dat brengt het gesprek op artikel 23 van de Grondwet, dat de vrijheid van onderwijs waarborgt. Met zijn Waldorfschule wilde Steiner volledig vrij zijn van overheidsbemoeienis – daar komt het “vrije” in vrije school vandaan. Dat is tegenwoordig wel anders: elke school in Nederland moet aan landelijke kerndoelen voldoen en krijgt de onderwijsinspectie op bezoek.

Het Nederlandse vrijeschoolonderwijs wijkt daarmee misschien af van Steiners oorspronkelijke ideaal, maar dat vindt Ehrlich geen probleem. „De eisen die vandaag de dag aan scholen worden gesteld, staan ons onderwijs niet in de weg.” Dat de inspectie daarbij tekortkomingen aanwijst, heeft haar school zelfs geholpen. In 2022 kreeg de Vrije School Den Haag namelijk het oordeel “zeer zwak”. Na een intensief verbetertraject volgde in 2025 weer een voldoende.

De vrijheid die artikel 23 biedt, heeft volgens de directeur ook een keerzijde. Zo zei de Renaissance-school van Forum voor Democratie eerder „klassiek vrijeschoolonderwijs” te bieden. Daar wil Ehrlich „absoluut niet” mee geassocieerd worden. „Ik vind het misbruik van artikel 23 om een politiek-ideologische school op te richten.”

Dat de overheid kijkt naar aanpassing van de vrijheid van onderwijs, vindt Ehrlich dan ook terecht. „Je onderwijs mag niet haaks staan op doelen voor democratisch burgerschap.” Artikel 23 afschaffen gaat haar echter te ver. „Er zit rijkdom in vrijeschoolonderwijs, in daltononderwijs, in christelijk onderwijs. Het zou jammer zijn als we die diversiteit van ons onderwijssysteem verliezen.”

„Je leert pas echt uit verwondering, door dingen te doen”

Jasper van Heesewijk, adjunct-schoolleider

„Er zit rijkdom in vrijeschoolonderwijs, in daltononderwijs, in christelijk onderwijs”

Marije Ehrlich, schoolleider

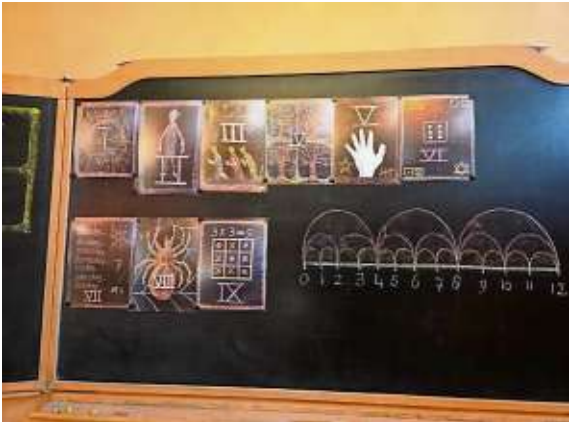
Juf Isabelle maakt met de kleuters een rond mandje van klei. „Daar moeten een appeltje en een peertje in”, zingt ze. beeld Gerhard van Roon

Kinderen in klas 1 (groep 3) leren lezen met behulp van letterbeelden. De koning uit het verhaal transformeert tot de letter K. beeld RD

Op de vrijeschool staat de aandacht voor de seizoenen niet op zichzelf: de natuur en de zogeheten jaarfeesten spelen een cruciale rol. beeld Gerhard van Roon

„Het goede, het ware en het schone zijn terug te vinden op het krijtschoolbord”, vertelt directeur Marije Ehrlich. Digiborden worden daarom maar beperkt gebruikt op de vrije school. beeld RD

SERIE SCHUIVEND SCHOLENLANDSCHAP

Nederland kent verschillende vormen van bijzonder onderwijs. Dit is het derde deel: vrijeschoolonderwijs.

Steiner en het christelijk geloof

Volgens Steiners spirituele levensbeschouwing gaat achter de zichtbare werkelijkheid een geestelijke wereld schuil. Die overtuiging klinkt ook door in de spreuk die de Haagse docenten 's ochtends samen uitspreken. „Uit de geesteswereld / is dit kind aan ons toevertrouwd / Wij mogen diens raadsel ontsluiten / van dag tot dag / en van uur tot uur.” Sommige christenen staan sceptisch

tegenover Rudolf Steiners ideeën. Dat heeft te maken met zijn vermenging van het christendom met esoterische en oosterse spirituele denkbelden. Zo geloofde hij in reïncarnatie en in karma en meende hij dat de mens door meditatie en innerlijke scholing de geestelijke wereld en het goddelijke kon leren kennen. Ook zijn visie op Christus als „Zonnegeest” wijkt af van de klassiek-christelijke leer.

Dit betekent overigens niet dat de vrijeschoolouders en -docenten vandaag de dag op dezelfde manier als Steiner in een god geloven. „De antroposofie is niet ons geloof, het is de bril waarmee we naar de wereld kijken”, reageert Ehrlich. Wat betekent dat? „Dat de mens geen toevalligheid is, maar onderdeel van een groter verhaal. Zonder daar een specifieke geloofsrichting in te kiezen. De mens laten we vrij.”